

פרק ששה עשר

יצוא פירות שביעית לחוץ לארץ

1. שאלת היצוא והצעה מעשית לפתרונה

אחד הנימוקים המרכזיים לשימוש בהיתר המכירה בעבר וגם כיום, הוא איסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל. ההנחה היא שאם לא נפקיע את קדושת הפירות, יהיה אסור להוציאם לחו"ל. ממילא, לא תהיה כל אפשרות יצוא פירות בשנה השביעית והדבר עלול לגרום לנזק כבד הן לטווח הארוך, באיבוד שווקים בחו"ל, והן לטווח הקצר, בהפסד הפירות הרבים המיועדים ליצוא, שאין להם שוק צרכנים מספיק גדול בארץ.

חלק מענפי המטעים כגון: פירות הדר, תמרים, רימונים, קיווי, אבוקדו, ענבי מאכל ענבי יין, ועוד מייעדים אחוז ניכר מתוצרתם ליצוא. כמויות הפרי ליצוא הינן גדולות ואי אפשרות מעשית להפנות את כל הפירות לשוק המקומי. אמנם, כאשר מדובר במגזר מצומצם שאיננו מוכר את אדמותיו, ניתן לפעמים למנוע את הוצאת הפירות הללו לחו"ל אך אם ברצוננו להרחיב את שמירת השמיטה לכל ענפי המטעים, דבר זה יהיה בלתי אפשרי.¹

אם מבחינה הלכתית תתאפשר הוצאת פירות שביעית לחו"ל ויתאפשר המשך היצוא בשנה השביעית, תתבטל אחת הסיבות המרכזיות לצורך בשימוש בהיתר המכירה בענפי המטעים. על כן עלינו לבחון האם יש דרך כזו, או שאמנם אין ברירה, אלא להפקיע את קדושת הפירות ע"י היתר המכירה.

דיון רחב בסוגייה זו מצינו בראשית ההתיישבות החדשה בארץ, כאשר השאלה המעשית שעמדו על הפרק היו בעיקר יצוא אתרוגים ויצוא יין.² לאחרונה, עסק בסוגייה

1. בשנים בהן שמירת השמיטה ללא הסתמכות על היתר המכירה, הייתה נהלתם הבלעדית של יישובי אגוזי ופאי, ועשה על ידם מאמץ גדול להבטיח שפירותיהם הקדושים בקדושת שביעית לא ישווי לחו"ל (ואין ספק, שאם כמות הפירות הקדושים בקדושת שביעית מאפשרת את שיווק הפרי בארץ, ודי שיש בכך יתרון גדול, וכמו שאם יש אפשרות לשווק את הפרי לצה"ל ולמוסדות אחרים, באופן שיאפשר לצמצם את פער התיווך ואת החשש למסחר אסור, בודאי ראוי לנהוג כן). אלא שהאפשרות להציל במשמיות אלו מותנית בכך שמדובר במיעוט קטן של הפירות. אם ברצוננו להתכונן לקראת שמיטת ממלכתית בחיקוי רחב, מובן שאי אפשר יהיה לחבטיח זאת.

וראה את דבריו של הרב ש. וויזר ב"מורשה" ו' שמציע (בהתבסס על דברים שכתב בזמנו גדליה און כחוברת "דבר השמיטה") לבנות במדינת ישראל חקלאות לתצרוכת פנים בלבד, ללא הזדקקות ליצוא לעניד, מלבד שאין זו הצעה מעשית בנתונים הקיימים, נראה לי שגם מבחינת האמת, יש להעדיף מציאת פתרון הלכתי ההולם גם מציאות של חקלאות מודרנית, על פני הכרזה שמציאות חקלאות נ איננה יכולה להתיישב עם שמירת שמיטה.

2. דיון מקיף בנושא זה ניתן למצוא ב"משמרת הבית" שבסוף "כית רידב"ו" על פאת השולחן. סיכום דבר ודיון נוסף, בעיקר, בנושא יצוא אתרוגים בימינו ניתן למצוא בשר"ת משני"י ח"ב סימנים כ"ד-כ"ח.

וה' הרב יעקב אריאל שליט"א³. לאחר שליבן את הסוגייה על כל צדדיה במאמר "תחומין"
ו', הוא מגיע למסקנה שאכן יש דרך לייצא פירות שביעית וז"ל בסיכום הדברים:

"כדי לצאת ידי חובת כל הדעות, אפשר לצרף כמה סניפים יחד ולמצוא פתרון לבעיה
הקשה. לכן נלענ"ד להציע דרך מרווחת והיא: התקשרות מוקדמת של החקלאים בארץ עם
סוכנויות שיווק בחו"ל, שיקנו את הפירות והירקות בתחילת גידולם. סוכנויות אלו יוציאו
לחו"ל באמצעות חברות תובלה זרות. פירות שאפשר להמתין עם שיווקם עד לאחר
הביעור, ישווקו לאחר הביעור, ופירות שאינם יכולים להחזיק מעמד זמן ממושך, אפשר
לייצא גם לפני הביעור. ורק את הגל האחרון הקרוב לזמן הביעור אין להוציא לחו"ל, ובכך
יצאנו ידי חובת רוב הדעות".

ההצעה ליצוא פירות שביעית, שאותה אנסה לבסס להלן בפרק זה, קרובה בעיקרי
הדברים למסקנותיו של הרב י. אריאל וכדלהלן:

א. פירות שביעית ישווקו לחו"ל רק אם נטעו מלכתחילה לצורך יצוא, או אם אין אפשרות
לשווקם בארץ.

ב. הטיפול בפירות אלו ובשיווקם יעשה באמצעות מערכת אוצר בית הדין.

ג. פירות שביעית ישווקו לחו"ל רק בהתאם להסכמים חתומים מראש בין אוצר ב"ד ובין
הקניינים בחו"ל, הסכמים שיתייחסו באופן מפורט למטעים ספציפיים ולכמויות פרי
צפויות.

ד. הפירות יסומנו כקדושים בקדושת שביעית, למקרה שיגיעו לידי יהודים (או שהדבר
יועבר לידיעתם בכל דרך אחרת).

ה. פירות שלא משווקים כפרי טרי, ויתכן והם לא יאכלו עד לזמן הביעור, לא יוצאו לחו"ל
בתקופה הסמוכה למועד הביעור. היצוא ידחה, במידת האפשר, עד לאחר מועד
הביעור.

ו. יש מקום לאחר באופן מלאכותי את מועד הביעור ע"י שמירת פירות באוצר ב"ד עד
למועד מאוחר יותר.

ז. אם הצעות אלו לא יתקבלו על דעת פוסקי ההלכה, מוצע לשקול לבצע את ההסכמים
המוקדמים עם הקניינים בחו"ל, באופן שהסכמים אלו יכללו את מכירת העצים
לפירותיהם, כדי להפקיע בדרך זו מהפירות המיועדים ליצוא קדושת שביעית,
כשאיסורי המלאכה יישארו כשהיו⁴.

3. כיום רבה של העיר רמת גן ויו"ר ועדת השמיטה שלידי הרבנות הראשית לקראת שמיטת תשנ"ד.

4. ראה "מדריך שמיטה לחקלאי" תשמ"ז פרק ה' (עמ' 37) ובהערה 27 שם, שלדעת הרב הראשי לישראל
הרב אברהם שפירא שליט"א בפירות השייכים לגוי אין איסור יצוא. וראה עוד בהצעתו של הרב י.
אריאל ב"הצופה" (ז' בניסן תשנ"ב), שמציע למכור את הקרקע שבה מגדלים ירקות ופירות ליצוא, לקוני
התוצרת בחו"ל, וע"י כך לשפר את מכירת הקרקעות, שלא תהיה הערמה גלויה, שבלבו ובלב כל אדם,
אין כוונה למכירה אמיתית, וממילא, חסרה בה גמירות הדעת הנחוצה לביצוע המכירה. אלא שאם לא

כל ההצעות הללו מתבססות על הדברים שיתבהרו וילובנו להלן:

2. מקורו של איסור הוצאת פירות שביעית מהארץ

המקור לאיסור יצוא פירות שביעית מצוי במשנה שביעית פ"ו מ"ה: "אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל". רוב המפרשים הסבירו את טעם האיסור, שגזירת הכתוב היא דבעינן שהביעור יהיה בארץ דווקא. כדי להבין מדוע הביעור צריך להיות דווקא בארץ, יש להקדים ולעיין בטעמה ושורשה של מצוות הביעור.

חובת ביעור שביעית חלה ברגע שכלו הפירות מהשדה ושוב אין כל אדם יכול לצאח וללקוטם. מרגע זה, נאסר על כל יחיד שברשותו פירות שביעית להחזיק פירות אלו והוא חייב לבערם. בהתאם לשיטה הרווחת להלכה, נעשה הביעור ע"י הוצאתם של פירות אלו מביתו ומרשותו וע"י הפקרתם לכל.

שורש המצווה נעוץ בחובת הפקר הפירות. התורה מצווה שפירות השמיטה יהיו הפקר לכל, וכל אחד ואחד יוכל ליהנות מהם במידה שווה. כל עוד יש אפשרות לצאת לשדה וללקט פירות, אין החזקת הפירות בבית פוגעת בהפקר הפירות ובשוויון שעליו מכריזה התורה, שהרי כל אחד יכול לצאת וללקוט פירות אלו מהשדה. אך ברגע שהפירות כלו מהשדה, נוצר מצב שבו המחזיק את הפירות בביתו יכול ליהנות מפירות שביעית, בשעה שחבריו אינם יכולים ליהנות מפירות אלו. לכן מצווה התורה להוציאם מהבית ולהפקירם כדי שיד כולם תהיה שווה גם בפירות שנותרו. אלטרנטיבית, הותר גם להמציא את הפירות הללו לאוצר ביה"ד, כדי שזה יחלקם לכל אחד במידה שווה.⁵

לאור הסבר זה, מובן מאליו, מדוע אין צורך לבער פירות שביעית המצויים באוצר ב"ד, שהרי בפירות אלו, העומדים לחלוקה לציבור לפי קריטריונים שווים שנקבעים ע"י ביה"ד, יד כולם שווה גם לאחר שהפירות כלו מהשדה, שהרי לכל אחד יש זכות שווה לבוא ולקבל פירות מאוצר ביה"ד.⁶

לאור הסבר זה, מובן גם מדוע אסור להוציא פירות שביעית מהארץ. שהרי בחו"ל אין כל אפשרות ואין כל משמעות לביעור, כיוון שכל מטרתו ומגמתו של הביעור היא לאפשר לכל אחד ואחד ליהנות מהפירות במידה שווה, גם בשעה ששוב אין יותר פירות בשדה.

מדובר על היתר הנחוץ לצורך זריעת ירקות, אלא לפתרון בעיית היצוא בלבד, יתכן ומספיקה מכירת

הפירות כגיל ואין צורך במכירת הקרקע, וראה להלן פרק י"ז הערה 13.

5. השווה לדברי הרב יאיר דרייפוס שנתפרסמו ב"במדרש דחד יומא" ה', בית יתיר תשמ"ו. לדעתו, הביעור הינו חלק ממצוות "לאוכלה" ולא כפי שהוצע כאן שהביעור הינו תוצאה של מצוות ההפקר.

6. גם אליבא דהרמב"ם דביעור הינו שריפה (חלכות שמו"י פ"ז ה"ג), אין, למעשה, צוון' לשרוף בכל מקרה. אלא רק אם אינו מחלק את הפירות בין שכניו וידידיו - מוון שלוש סעודות לכל אחד. שהרי הרמב"ם כתב: "...מבער אותן. היו לו פירות מרובין מחלקן מוון שלוש סעודות לכל אחד ואחד... ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש...". דהיינו, גם לשיטה זו, המגמה היא שלא יישאר בביתו פרי, בשעה שאחרים אינם יכולים ללקוט פרי כזה בשדה, ולכן יאכלם או יחלק לידידיו שייאכלו מהם, וחובת השריפה היא רק כדי למנוע את אי השוויון, שיווצר אם המחזיק הפירות ימשיך לשומרם בביתו בשעה שלאחרים אין. וראה מה שכתב בעניין זה מו"ח הר"ר יונה עמנואל הי"ו במאמרו "על שיטת הרמב"ם בביעור שביעית" ("המעין" טבת תשכ"ו). וראה עוד בקונטרס ביעור פ"ש במשנ"י פ"ט מ"ח.

לכן, ההפקר בחו"ל איננו משמעותי מבחינה מעשית, לגבי תושבי הארץ שאינם יכולים ללקט פירות מהשדה. שהרי גם אם הפירות יופקרו, אין הם יכולים להגיע אליהם, ואין להם אפשרות לזכות בפירות.

ניתן אולי גם להרחיב את הדברים ולומר, שכמו שמטרתה של חובת הביעור היא להביא לחלוקה שווה של יכול השביעית בין כולם ולמנוע מהיחיד לאגור פירות שביעית ולפגוע ע"י כך בהפקר הפירות ובשוויון, כך איסור ההוצאה לחו"ל הוא כדי למנוע מצב בו אפשר ליהנות מפירות שביעית בחו"ל, בשעה שבארץ אין פירות די הצורך דהיינו, בעת שהגיע זמן הביעור. לפי זה, משמעותה של חובת הביעור בארץ היא, שאין להוציא פירות שביעית לחו"ל, כיוון שיש לחלקם בין יושבי הארץ, בעת ששוב לא ימצאו פירות שביעית בשדה. מגמתו של איסור ההוצאה לחו"ל היא, למעשה, לדאוג, ככל שניתן, לתושבי הארץ שמזונם בשנת השמיטה מצומצם ביותר.⁷

לכן, כל הראשונים והפרשנים הרבים שפירשו ונימקו את המשנה בחובת ביעור פירות שביעית בארץ (הר"ש, הרא"ש, הרש"ס, הרע"ב, המהר"א פולדא ועוד), הבינו למעשה, שאיסור הוצאת פירות שביעית נועד לדאוג ככל הניתן ליושבי הארץ, ולמנוע מצב שבו לא יהיו פירות בארץ בשעה שבחו"ל ייהנו מפירות הארץ שהוצאו ממנה. או לחילופין, הסיבה לאיסור היא שאין כל משמעות לביעור בחו"ל, שהרי כל מגמת הביעור הינה למנוע השתלטות היחיד על הפירות, בשעה שלאחרים אין אפשרות ליהנות מפירות אלו, ולכן צריך לבערם, כדי שכל אחד יוכל ליהנות מהם באופן שווה. אך אם הביעור נעשה בחו"ל אין בכך כל תועלת, כיוון שתושבי הארץ לא יכולים ליהנות מפירות אלו ואין ידם שווה בהם.

3. איסור יצוא פירות שביעית ואיסור הוצאת דברים שיש בהם חיי נפש

אם כך, אולי ניתן לומר גם שיש קשר בין איסור ההוצאה בשביעית ובין איסור יצוא פירות אחד המוכר לנו ממסכת בבא בתרא (צ" ע"ב), והוא איסור הוצאת פירות שיש בהם חיי נפש. דהיינו, יש איסור כללי להוציא פירות שיש בהם חיי נפש מהארץ לחו"ל, כפי שיש איסור מטעם דומה לסחור בפירות אלו. כל זאת, לתקנת יושבי ארץ ישראל ולהקלה על ישיבתם בארץ. בהתאם לאותה הלכה, בשנה השביעית הופכים כל הפירות וגידולי השדה לפירות שיש בהם חיי נפש, שהרי התבואה בשנה זו מצומצמת ביותר. לפ"ז ברור, שבשנת שמיטה יהיה, בהתאם לאותה הלכה, איסור להוציא פירות שביעית ואיסור לסחור בהם, כדי להקל ולאפשר את קיומם של ישראל בשנה זו למרות איסור הזריעה והזמירה.⁸

7. וראה בשו"ת משני"י ח"ב כ"ה שמביא בהערה את דברי בעל ה"אבני קדש", שלדעתו עיקר הביעור הוא לתכלית האכילה שיהיה לעניים ולבהמה וכו'.

8. כמובן, שלמעשה יש לומר להפך, שאיסורי הוצאה לחו"ל וסחורה בדברים שיש בהם חיי נפש בנויים על איסורי הוצאה וסחורה בפירות שביעית. כלומר, שחכמים הבינו שאיסורי סחורה בפ"ש ואיסור הוצאתם של פ"ש לחו"ל נובע מהדאגה להיי נפש של יושבי הארץ בשנת השמיטה, והם הרחיבו איסורים אלו לכל פרי שיש בו משום חיי נפש גם בשאר שנים. ועיוין גם בדברי הרב י. דרייפוס שהזכירו לעיל בהערה 5 שאף הוא ראה קשר בין שני איסורים אלו, אך טעמיו לקשר זה שונים מהנוכח כאן.

אם איסור הוצאת פירות שביעית מהארץ דומה בטעמו לאיסור הוצאת פירות שיש בהם חיי נפש בשאר שנים, אולי ניתן להקל בהוצאת פירות שביעית מאותם סיבות וטעמים שנהוג להקל בימינו באיסור הוצאת דברים שיש בהם חיי נפש בשאר שנים. וכמו שלית מאן דחש לאיסור הוצאת דברים שיש בהם חיי נפש מא"י ואיסור סחורה בהם, כיוון שברור לכל שאיסור זה נועד להקל על יושבי א"י, וכיום כשגשגתה המצב, ואיסורים אלו יכבידו ביותר על יושבי הארץ ועל פרנסתם מותר להוציא, כך אולי יש מקום לומר ביחס לאיסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל⁹.

אלא שהרידיב"ז שמשכים לחיתר הוצאת יינות, שמנים וסלתות בשאר שנים, אינו מסכים לדמות ולהחיר באופן דומה גם הוצאת פירות שביעית. רק לגבי דברים שיש בהם חיי נפש כתב (בבית רידב"ז דף נ ע"א): "דמה שמוציאין בזה"י יינות ושמנים וסלתות מא"י וכל גדולי הדור לא מיחו בידם, הוא משום שבזמן הגמרא היה נוגע הרבה לישוב א"י, וכן בזמן השו"ע לא היו לישראל שדות בארץ וע"כ היה זה נוגע לישוב א"י, ואם היו מוציאים היה היוקר מאמיר ונוגע לחיי נפש, משא"כ בזה"י שמוציאין ומכניסין כל סחורה ממדינה למדינה, ע"כ מקילים בזה".

עם זאת, מוסקיף ומפרש הרידיב"ז, שלדעתו הנו"מ היא אך ורק בשאר שנים, משא"כ בפירות שביעית שאין מוציאים אותם לחו"ל מדאורייתא גם בזה"י, דגזה"כ היא שמצווה ביעור צריכה להיות בא"י דווקא. ואפילו הרבה קודם לזמן הביעור אסור עכ"פ מדרבנן משום שמא יצטרך לבערם בזמן הביעור בחו"ל, משא"כ כשמוציא לסחורה אין איסור שהרי בסחורה מותר רק בדבר מועט¹⁰ ולא גזרו.

מדבריו משמע שהבין שהוצאה בזמן הביעור ממש, יש בה איסור מדאורייתא¹¹. רק הוצאה זמן רב לפני הביעור, כשהפירות מצויים בארץ, אינה אסורה מדאורייתא, אלא רק

9. מעניין שהתייחסות עניינית לעניין זה (כמו גם לעניין "בעלות העל" של מדינת ישראל, כמונעת את האפשרות לסמוך על מכירת הקרקעות לגוי לצורך הפקעת קדושת הארץ) נמצאת דווקא בדברי הרב מסאטמר, שמעריך על ההנחה שהוציא הינו לטובת יושבי הארץ, כיוון שלדעתו, בגלל יצוא התוצרת המשובחת לחו"ל, הרי התוצרת הנשארת בארץ הינה באיכות ירודה יותר, והמחירים גבוהים יותר ממילא, לדעתו אין זה נכון דהוי לטובת הישוב, אלא לטובת הסוחרים בלבד (ראה שו"ת משנ"י ח"ב כ"ו) לעצם העניין, ברוב המקרים המציאות היא שכדי להתפרנס בשאר השנים יש לגדל כמויות גדולות ובדרך כלל, אין כל אפשרות לשווק את כל כמויות היכול רק בארץ.

10. לגבי חטעם שכתב על הסיבה להיות סחורה (כמות מועטה ולא גזר) ניתן היה לערער, שהרי יש אופני שבהם הותרה סחורה גם בכמות מרובה (כשהפירות נמכרים לא ע"י מי שלקטם בשדה, כשמוכר תמורת טובת הנאה מועטת ועוד - ראה שבה"א ו, א). ובכל אופן מצינו בתוספות (פסחים נ"ב ע"ב) שלסחורו שרי להוציא לחו"ל. והתוספות אינם מגבילים זאת לכמות מועטת.

ואולי בהתאם להסבר הדברים לעיל, ניתן לומר, שעל סחורה לא גזרו, כיוון שכל יסוד וטעם איסור הוצאה לחו"ל הינו הדאגה לטובת יושבי הארץ ולמחיתם, ולכן לא נאסרה הוצאת לצורך סחורה, שהר בסחורה תלוי קיומם של יושבי הארץ. איסור הוצאת פירות שביעית לצורך סחורה רק יכביד על יכולתם של יושבי הארץ להתקיים בשנת השמיטה. במיוחד, כשמדובר בפירות שביעית שאין אפשרות לשווקן בארץ מחמת ריבוי הפירות.

11. למסקנה נראה שגם הרידיב"ז מסכים, שאיסור הוצאה לחו"ל הינו מדרבנן (וראה שו"ת משנ"י ח"ב סימ כ"ד סס"ק א).

מדרבנן, שמא יגיע זמן הביעור בעוד הפירות בעולם ויגיע לידי ביעורם בחו"ל. ולכן, כאשר מדובר בסחורה, שמוותרת רק בדבר מועט, אין איסור ואין גזירה, שהרי הסחורה לא תישאר בעולם עד זמן הביעור.

לאור דבריו אלו יתכן, שאף שהרידב"ז אינו מדמה את היתר יצוא דברים שיש בהם חיי נפש להוצאת פירות שביעית, גם הוא יודה שכאשר מדובר בפירות שביעית שאינם שומרים, יהיה מותר לייצא זמן רב לפני מועד הביעור. וכמו שמוותר בסחורה, כיוון שבכמות מועטת אין חשש שתישאר עד זמן הביעור, וכל האיסור להוציא לפני מועד הביעור הוא רק מחשש שהפירות יישארו עד מועד הביעור.

4. היתר הוצאת פירות שביעית לסחורה

דעת התוס' בפסחים נ"ב ע"ב שלסחורה מותר להוציא פירות שביעית לחו"ל. על השאלה כיצד הוציא רב ספרא פירות שביעית לחו"ל, והרי שנינו במשנה שאין מוציאין פירות שביעית לחו"ל? עונים התוספות שהמשנה מדברת על הוצאה לאכילה, ואילו רב ספרא הוציא לסחורה. דחינו, כשיש לאדם פירות שביעית המיועדים לאכילה, אסור לו להוציאם מהארץ ולאוכלם בחו"ל, אך אם הפירות אינם מיועדים לאכילה אלא למכירה לאחרים (לסחורה) - מותר להוציאם לחו"ל.

החזו"א בשביעית יג, ד הרבה לתמוה על דברי התוספות הללו וז"ל: "אין סברה שיהא מותר להוציא לסחורה ויהיו הלוקחים מותרים לאוכלם והוא עצמו אסור לו להוציא לצורך מזונו בדרך, ועוד, בפשוטו רב ספרא אפיק לנפשיה ולא למכור". ומסקנתו שם, שיש לשנות את הגרסה בדברי התוס' ולגרוס להיפך, דרק לאכילה מותר להוציא ולא לסחורה, רב ספרא הוציא לאכילת עצמו ולכן שרי. אך ראה בתוס' רבנו פרץ ובתוס' הר"ש משנן תוס' (רשב"א), שאף הם כתבו שלאכילה אסור ורק לסחורה שרי. כיוון שקשה לומר שאצל גולם נהפכה הגרסה, יש אולי ליישב את תמיהת החזו"א בכך, שיש להבחין בין פירות שבעליהם מיעדים אותם מלכתחילה לאכילה, שבמקרה כזה יש בהוצאתם לחו"ל משום פגיעה בקדושתם, שהרי אינם נאכלים בארץ, ובין פירות שמלכתחילה מיועדים ע"י בעליהם לסחורה, וממילא, אין בהוצאתם לחו"ל פגיעה בקדושתם. כיוון שעיקר איסור ההוצאה לחו"ל נועד כדי שפירות המיועדים לאכילה יאכלו בארץ, אך אם הם מיועדים מלכתחילה לסחורה ולא לאכילה, אין נימאם יוציאום לחו"ל. בדומה למה שמצינו במקומות אחרים שיעודו של הפרי ע"י הבעלים קובע את קדושתו ואת הלכותו. כך למשל, בצמחים שייעודם אינו ברור - אם נתכוון לאכילה יש בצמח קדושת שביעית, ואם נתכוון לעצים אין בהם קדושת שביעית¹².

1. עיין שביעית ח, א ובמפרשים על משנה זו. וראה ברמב"ן ע"ז מ"א (ובחזו"א מעשרות ב, ב), שאוכל אדם שחשב עליו למאכל בהמה פטור ממעשרות, ובהשגב עליו למכירה פטור ממעשרות מדאורייתא (וכן בנוטע לסייג או לקורות - פטור מעלה). ועוד יעויין להלן לגבי עצים שנטעו מלכתחילה על מנת להוציא את פירותיהם לחו"ל.

סברה נוספת להבנות היתר יצוא לסחורה מובאת ב"משמרת הבית" על בית רידב"י¹³ במכתב הגאון מברודי (בעל "מחזה אברהם"). לדעתו, כיוון שיסוד האיסור הוא האכילת בחור"ל, לכן לאכילה אסור להוציא לכתחילה, אך דבר מועט לסחורה, כדי שיקנה בתמורה אוכל לצרכיו - התירו (אלא שעדיין זקוקים לסברה דלעיל, כיוון שאם עיקר האיסור הוא האכילה מדוע יהיה מותר לקונים לאוכלם).

ב"שבת הארץ" (פ"ה, ה"ג) מובאת שיטת התוספות בהתאם לגרסה שלפנינו. דהיינו שהיתר היצוא למטרת סחורה הינו היתר כללי המתייחס לכל סחורה שהיא. ז"ל: "ויהי אומרים שבאותם האופנים שיש בהם היתר לעשות סחורה בפירות שביעית, מותר להוציאם לחור"ל לסחורה כזאת". בהמשך מונה הרב קוק זצ"ל את האפשרויות שבה הותרה סחורה, ובהתאם לשיטת תוספות הותרה גם הוצאה לחור"ל. בין השאר כתב שם "נראה דכל שכן, שמותר לעשות סחורה בפירות שביעית בהבלעה, שמוכר לו ביחד עם פירות שביעית, פירות שאינם של שביעית או דברים אחרים שאין בהם איסור סחורה". אלא שאפילו באופנים המותרים אסור לקבוע את עצמו למכור תמיד כל שעה במקור אחד".

5. הוצאה פירות שביעית לפני זמן הביעור

לעיל ראינו, שלדעת הרידב"י הוצאה לחור"ל לפני זמן הביעור אסורה מדרבנן, מחשש שמא הפירות יישארו בחור"ל עד למועד הביעור. הרידב"י עצמו מסביר שלסחורה שרי כיוון שאין חשש כזה. כמו"כ, הוצע לעיל, שאולי לשיטתו יהיה מקום להחיר גם הוצאת פירות שביעית שאינם נשמרים זמן רב לפני הביעור ומאותו טעם, שהרי אין חשש שיישארו בחור"ל עד מועד הביעור.

למעשה, הרידב"י עצמו מתיר במפורש להוציא רק לאחר זמן הביעור, ולאחר שמצווה הביעור קוימה בארץ. לדעתו - האמורה לגבי יין שביעית - כיוון שעיקר הקפידא של הוציא פירות שביעית מהארץ היא כיוון שהביעור צריך שיהיה בארץ, אפשר לעשות את הביעור הנהוג ע"פ הפוסקים, להפקירן בעודן בא"י ויחזור ויזכה בהם. לאחר זכיתו יכו להוציאן לחור"ל, ולמכור בהבלעה עם יין של שישית, ויכתוב על כל חבית ועל כל בקבוק שהוא יין שביעית, ויהיה מצווה על כל ישראל לקנות יין לקידוש ולהבדלה ולד' כוסות וכו' מיינ זה... וכן אתרוגים שבזה"ז אינם צריכים ביעור כמבואר מותר להוציאם לחור"ל וימכרו בהבלעה¹⁴.

דהיינו, הרידב"י מתיר להוציא יין לאחר הביעור (בהקפדה למוכרו בהבלעה ולציינ עליו שהוא קדוש בקדושת שביעית), ולהוציא אתרוגים ללא הגבלה כיוון שאינם צריכים ביעור כלל.

13. בסוף ספר פאת השולחן עם "בית רידב"י" דף י"ט ע"ב.

14. בית רידב"י ה, י"ח. באתרוגים אין חובת ביעור כיוון שהם מתקיימים על העץ כל השנה ולא כלים ממנו וראה במשנ"י (בסימנים הנ"ל), שלדעתו פשוט, שבמציאות ימינו יש ביעור באתרוגים, וממילא, נופ אחד מהטעמים היותר חזקים להוצאת אתרוגים לחור"ל.

אלא שהיתר ההוצאה לחו"ל לאחר זמן הביעור, איננו פותר את בעיות היצוא בימינו. כיוון שיש פירות רבים שא"א ליציאם לאחר עיבוד ושימור, אלא רק בהיותם טריים, וצריך להוציאם קודם זמן הביעור.

לכן, יש לבחון אם יש מקום להתיר ליציא גם פירות שביעית טריים לפני מועד הביעור, כאשר ברור שפירות אלו לא יהיו בעולם בזמן הביעור, וממילא, לא יחול עליהם חיוב הביעור בארץ.

כאמור, אף שדברי סברה הם, שהרי הרידב"ז מתיר בפרוש רק לאחר הביעור, אך ב"ציץ אליעזר" (ח"ו סימן ל"ט) כתב על סמך דברי "משמרת הבית", שע"פ דין תורה מחויבים הסותרים ובעלי הגינות בשנת השמיטה להעמיד שומרים בשנת השמיטה שלא יניחו לגויים לבזבזו פירות שביעית, ועוד כדי שלא ייכשלו כל ישראל שלא יאכלו פירות שביעית לאחר הביעור וכדי למנוע איסור הוצאה פירות שביעית לחו"ל¹⁵.

הסבר דבריו הוא: כדי למנוע את חובת הביעור, וממילא, את איסור האכילה לאחר הביעור, וכן להתיר ע"י כך את ההוצאה לחו"ל - יעמידו שומרים כדי למנוע את כילוי הפירות מהמטע¹⁶. מהצעה זו משמע, שאם הוצאת הפירות תהיה זמן רב לפני הביעור, באופן שאין כל חשש שהפירות יהיו בעולם בעת הביעור, יהיה מותר להוציאם לחו"ל גם לפני מועד הביעור¹⁷.

לעומת זאת, בספר "תורת השביעית" מסיק שאיסור ההוצאה לחו"ל חל גם זמן רב לפני מועד הביעור. ראייתו היא מתוך דברי הר"ש שכתב שרב ספרא היה שוגג, ולא כתב שרב ספרא הוציא לפני זמן הביעור. מתוך כך משמע, שלדעתו של הר"ש, גם לפני הביעור אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל.

אלא שלכאורה, יש לדחות ראייה זו, כיוון שמסיפור המעשה על רב ספרא מוכח שההוצאה הייתה בזמן הביעור או בסמוך לזמן זה, שהרי רב ספרא נתלבט כיצד לנהוג בין שהוציא בעת הביעור. לכן, אי אפשר לומר שרב ספרא הוציא זמן רב לפני מועד הביעור, שהרי מהסיפור מוכח שהוא התרחש בזמן הביעור. וגם אם נאמר שהוא הוציא

1. ב"משמרת הבית" הוזכרו במפורש רק שתי המטרות הראשונות למנוע גויים מליקח פ"ש, ולמנוע איסור אכילת פ"ש לאחר מועד הביעור. אך ב"ציץ אליעזר" מסיק שבאותה מידה יש לעשות זאת כדי למנוע איסור הוצאת פ"ש. ולכאורה, אם אמנם העמדת שומרים מונעת מהפירות להתבער, הרי שמסתבר שהפירות הופכים לפירות שאין להם ביעור, ושגם אליבא דהרידב"ז אין איסור להוציאם לחו"ל (כמו באתרוגים).

1. לכאורה, יש בהצעה זו בעיה של "חטא כדי שיזכה הברך", כשעל הבעלים מוטל לשמור, בניגוד למצוות התורה להפקיד את היבול, וזאת במגמה למנוע איסורי שביעית מאחרים. וראה בשו"ת משנ"י ח"ב סי' כ"ה שחולק על כך מכל וכל, ולדעתו גם ב"ד אינו ראוי לשמור את הפירות על האילנות למטרות, זו, ואף אם היה מותר, אין ראין לאכול לאחר זמן הביעור על סמך השמור, אפילו הוא שמור בהיתר.

1. שהרי קשה לומר שהשמירה מונעת לחלוטין את הביעור, כי גם אם שומרים על הפירות, הרי בשלב מסוים הם יכלו מעצמם או בעזרתם של חית השדה ועוף השמים. לכן, השמירה רק מועילה לאחר את מועד הביעור, ואע"פ כן, היא עוזרת במניעת איסור הוצאה לחו"ל, כיוון שאין איסור הוצאה כאשר מועד הביעור רחוק ביותר, ואין חשש שהפירות יהיו בעולם במועד הביעור.

זמן רב קודם לכן, הרי אין זו ראייה לאיסור, אלא רק לגבי יין המשתמר, אך לגבי הוצאה דברים טריים שבודאי לא ישמרו עד מועד הביעור מנ"ל לאסור¹⁸?

יש מביאים ראייה¹⁹ להיתר הוצאת פירות שביעית לפני זמן הביעור גם מדברי התפא"ר בהלכתא גבירתא" בספ"ו, שם כתב: "אין מוציאים פירות שביעית לאחר זמן הביעור מא" לחו"ל, דפירות שביעית לאחר הביעור צריך לבערם רק בא"י". הרב י. אריאל שליט"א במאמרו ב"תחומין" ז' מעיר שמלשונו מוכח שלדעתו אין איסור הוצאת פירות שביעית לפני מועד הביעור. אף שהדברים מסתברים, כיוון שהתפא"ר תלה את איסור ההוצאה בחובת הביעור, נראה שאין בדבריו יותר מהאמור בדברי הרידב"ז²⁰, וגם בדברי הרידב"ר. ניתן לדייק שעל הוצאה קודם לזמן הביעור יש מקום לגזור ולאסור, רק כאשר מדובר בפירות שאכן יש חשש שבזמן הביעור עדיין יהיו ברשותו בחו"ל²¹.

מקור נוסף ממנו נראה שיש בסיס להתיר להוציא גם לפני מועד הביעור הם דברי הראי"ה קוק וצ"ל בשו"ת "משפט כהן" פ"ז הכותב בפשיטות: "גם יש מהראשונים דס"י שכל איסור הוצאה לחו"ל הוא לאחר הביעור דווקא", ומשמע שהבין שלפחות חלק מהראשונים ס"ל שאין איסור הוצאה לפני הביעור, אם כי איני יודע למי כוונתו.

את הדברים כתב במפורש הרימ"ט בספר השמיטה (פרק ח' א, ס"ק ה): "והא דתני אי מוציאים פירות שביעית לחו"ל, זהו לדעתם כדי שיהיה הביעור במקומו, ושלפ"ז, מותר להוציא או קודם הביעור עד זמנו או אחר הביעור כשהפקירם."

18. ב"משנת יוסף" שיטות המפרשים" עמ' קס"א מעיר, שלכאורה מהראשונים שהביאו ראייה שאין להוציא פ"ש לחו"ל מהפסוק המחייב ביעור בארץ, ניתן רק למילף שהביעור צריך להיות בארץ. כרשב"י בפסחים נב: "אבל איסור הוצאה לפני זמן הביעור כשדעתו לאוכלם מיד מנא ליה? וצ"ל לדעתם שאיסור חכמים הוא מחמת החיוב לבערם בארץ". מרחיטת לשונו נראה, דפשיטא ליה לבעל ז"מ לשון יוסף, דלדעת ראשונים אלו אסור להוציא פ"ש קודם לזמן חובת הביעור. אך הוא עצמו הביא שו"ה שהפ"ש (ה' סקנ"ו) והתפא"ר כתבו שמשנתנו אוסרת את ההוצאה לחו"ל רק לאחר הביעור. ויעויין ג"כ בערוה"ש (כד, כה) שמסיק שטעם איסור ההוצאה הוא מחמת החשש שלא ינהגו בפירות ק"ש כמתחייב (וכשיטת הראב"ד). זאת, כיוון שלדעתו למ"ד הטעם הוא משום ביעור היה צריך לפרש דהאיסור מתייחס רק לזמן הביעור. לפי דבריו, אולי אין הכי נמי, שלאותם ראשונים דס"ל שטעם האיסור הוא משום ביעור - אין לאסור להוציא זמן רב לפני הביעור.

19. עיין בדברי הרב י. ליברמן ב"משנת יוסף", ובדברי הרב י. אריאל ב"תחומין" ז' (ראה גם הערה 15 והערות 17 לעיל).

20. ראה הערות הרידב"ז על "משמרת הבית" עמ' י"ט.

21. לכן, נראה שיש מקום לבחון שנית את הניסוח בדברי הסיכום במאמרו של הרב י. אריאל שליט"א: "א. לדעת הרידב"ז מותר לייצא רק לאחר הביעור.

ב. לדעת התפא"ר רק לפני הביעור (אולי רק פירות שבודאי יאכלו לפני הביעור)".

ונראה שגם לרידב"ז - אם אין חשש שהפירות יישארו עד למועד הביעור, יהיה מותר לייצא לפני הביעור. מצד שני, גם לתפא"ר אין ראייה שיהיה מותר אם יש חשש כזה, וכן יתכן ומותר לדעתנו גם לאחר הביעור.

אם כן, יתכן ויש מקום להתיר לייצא פירות שביעית טריים שבודאי לא יישארו בעולם עד זמן הביעור²² ואילו פירות שביעית המשווקים באופן שמשתמר לזמן מרובה, יש אפשרות לייצאם לאחר זמן הביעור, בהתאם לפסיקת הרידב"ז לגבי יין.

6. הוצאת פירות שביעית שניטעו על דעת כך

במשמרת הבית דף י"ט ע"ב כתב: "לפמ"ש בס' 'משפט שלום' בקונטרס 'משמרת שלום' (לחז"מ סי' רל"א), שהיכי שמתחילה נוטעים אדעתא להוציאם לחו"ל - מותר, דזה הגורם לישיבת א"י". כלומר, במקרה שהעצים ניטעו מלכתחילה לצורך יצוא פירותיהם מותר להוציאם, כיוון שזה מסייע ליושבי הארץ וגורם לחיזוק ישיבת א"י.

אמנם, כך נמצא בדברי המהרש"ם בקונטרסו הנ"ל, אלא ששם נאמרים הדברים בהקשר לאיסור הוצאת פירות בשאר שנים משום חיי נפש²³. אך יעויין בבית רידב"ז בדף ע"ב ע"ב במכתב בשולי העמוד של הרב אברהם אביש מרדכי הלוי אייזן שכתב בשם הר"ח ברלין, שהסכים להתיר הוצאת פירות שביעית לחו"ל כשמלכתחילה ניטעו האילנות ע"מ להוציא את פירותיהם לחו"ל. ואותו היתר שנאמר ע"י המהרש"ם לענין הוצאת פירות שיש בהם חיי נפש בשאר שנים, נאמר ע"י הר"ח ברלין לענין פירות שביעית. מבחינת סברה הדבר מובן גם לאור ההשוואה דלעיל בין שני האיסורים - השוואה המורה שמגמת שניהם לדאוג לטובת יושבי הארץ. ואולי גם כיוון שמסתבר, שבמקרה של נטיעה לצורך יצוא לא חלה על הפירות מלכתחילה קדושת שביעית, כפי שהוסבר לעיל לגבי שיטת התוספות בענין פירות שביעית המיועדים לסחורה²⁴.

אמנם הרידב"ז בהערותו למכתב הנ"ל בדף ע"ג ע"ב וע"ד ע"א (בתחתית העמוד) כתב שלא ידע מקור להוראה זו, אך בכל אופן שיער "ואולי הוציא כן מירושלמי פ"א דתרומות ופרק ד' דחלה - תיפתר שמשעה ראשונה לקטן ע"מ כן" ועיי"ש בהמשך דבריו²⁵. בכל אופן, יש כאן פתח היתר גדול ונוסף לכל אותם מטעים שלכתחילה ניטעו לצורך יצוא.

7. יצוא פירות שביעית למניעת הפסד הפירות

טעם נוסף להתיר יצוא פירות שביעית הוא מכיוון שדווקא השארת הפירות בארץ תביא להפסדם, כיוון שאין אפשרות לאכול כמות כה רבה. כיוון שטעם איסור ההוצאה הוא כדי שהפירות יאכלו בארץ, הרי אם מטרה זו לא תוגשם והפירות ילכו לאיבוד, יש מקום אולי להתיר את יצוא הפירות.

22. וכן מובא הלכה למעשה ב"מדריך שמיטה לחקלא" תשמ"ז פרק ה' (עמ' 36).
 23. ראה גם בשו"ת מהרש"ם. וזה לא כפי שכתב ידידי הרב שמואל דוד ב"ברקאי" ה' עמוד 134, שהיכא שהעצים ניטעו על מנת לייצא אפשר לטמוך על שני גדולי עולם: המהרש"ם ור"ח ברלין, כיוון שהמהרש"ם דיבר רק לגבי שאר שנים ולא לגבי שמיטה.
 24. ראה לעיל הערה 10. ויעויין גם ב"משמרת הבית" י"ט ע"ב בשם הגר"מ שטיינברג וב"משנת יוסף" חלק ב' (פ"ו מ"ה) עמוד קס"ה בתוספת אחרונים.
 25. הרב י. אריאל במאמרו ב"תחומיק" ז' כתב שהרשו"א זצ"ל בספרו "מעדני ארץ" מהזק את סברת ר"ח ברלין ממהרי"ט, ובענייני ידע למה נתכוון.

ואכן, ב"משנת יוסף"²⁶ הביא בשם "משמרת הבית" שיש מקום להתיר להוציא לחו"ל כשא"א לאוכלם בארץ בגלל הכמות הגדולה, והתורה אמרה "לאוכלה ולא להפסד". ועיקר הלימוד שאסור להוציא לחו"ל דכתיב "בארצך תהיה כל תבואתה לאכול"²⁷.

כיוצ"ב כתב גם בשו"ת "אבני קדש" לרש"י בהר"ן, שעיקר טעם הביעור הוא שיהיה לעניים. וז"ל בעניין משלוח אתרוגי שביעית לחו"ל: "וגם נראה שאין בזה איסור הוצאת פירות לחו"ל, הגם דהטעם הוא שצריך להתבער במקומו, מ"מ, עיקר הטעם הוא כדי שיהיה לעניים. אבל בזה דהוי להפסד... למה לא ישלחו לחו"ל לברך עליהם?"²⁸.

מדברי פוסקים אלו עולה שבמקום שהאלטרנטיבה היא הפסד ולא מאכל לעניים אין לאסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל.

גם אליבא דשיטת הראב"ד, שאין מוציאים פירות שביעית כדי שלא יבואו להחליפם בפירות חו"ל ויפסידום ולא ישמרו על קדושתם, כותב הרידב"ז "היינו רק בזמן שהיו אוכלים בא"י, אבל בזה"ו, אדרבא, אם לא יוציאו לחו"ל - ירקבו, ונמצא מפסיד פירות שביעית, לכך מותר להוציא אחר הביעור" ("משמרת הבית" י"ז ע"ב). וכן כתב גם ב"משמרת הבית" שם (י"ח ע"א), שאלבא דהראב"ד אין מקום לאסור להוציא לחו"ל בזה"ו, כשכל נטיעת האילנות היא רק ע"מ להוציא הפירות לחו"ל, ואם יישארו בא"י ירקבו ויבואו לידי הפסד. לכן טוב יותר להוציא לחו"ל שיש בזה רק חשש הפסד ולא הפסד ודאי. וכן חזק את דבריו שם בדף י"ח ע"ב, ורק נתלבט אם אין מקום לגזור משום מהרה יבנה ביהמ"ק בקיבוץ נדחים, ויתרבו יושביה ויהיה לפירות שביעית אוכלין בא"י וכו'. אך נראה שחזינו כיום, ב"ה, שיושבי הארץ מרובים ועם זאת החקלאות אף היא מפותחת באופן שא"א לקלוט את כל התצרוכת בארץ, ולכן אין מקום לחשוש לכך, ואע"פ שבמהרה יבנה המקדש ונזכה לקיבוץ גלויות מושלם, עדיין מבנה החקלאות המודרני מבוסס על כך שחלק ניכר מהיבול מיועד ליצוא.

אמנם יעויין שם בדף כ"ב ע"ב בסופו במה שהעיר הגאון מברודי לגבי הנימוק שמותר להוציא, שהרי בין כך ובין כך ילכו לאיבוד. בנידון דידן לא נהירא להתיר מטעם זה, כיוון שכל אחד ואחד יכול להאכיל פירותיו בא"י מבלי שילכו לאיבוד. וכן רחב שרחוק הוא בעיניו שהשארתם של הפירות בארץ תביא לאיבוד הפירות. אך נראה שהמציאות כיום איננה כדבריו, ואי הוצאת הפירות לחו"ל אכן תביא לאיבוד פירות שביעית, וגם היחיד

26. פ"ו, עמ' קסב. וראה גם בשו"ת משנ"י ה"ב סימן כ"ה.

27. ולכן, הקושיה כיצד ניתן להתיר הוצאה בידיים כדי למנוע הפסד בשב ואל תעשה (ראה ר"ש דוד ב"ברקאי" ה' עמ' 135 בשם ספר "זיו הים" לר"מ יצחק דייטש, שהובא בשו"ת משנ"י סימן כ"ה בעמ' ס"ו) אינה קשה. כיוון שההיתר אינו נובע מכך שמעוניינים למנוע הפסד פ"ש, אלא מתוך כך שכל יסוד איסור ההוצאה לחו"ל הינו כדי לאכול בארץ, וכשלא נאכל בארץ, ממילא, אין יסוד לאסור את הוצאה לחו"ל.

28. ראה גם בשו"ת משנת יוסף ב, סימן כ"ה בהערה עמ' סז.

אינו יכול להאכיל את כל פירותיו ליושבי הארץ, ובודאי שלא בית דין המטפל בכמויות גדולות של פירות.²⁹

והנה גם בשו"ת "משנת יוסף" ב' סימן כ"ה שרא נרגא בהיתר זה. על דברי הרידב"ז שאפילו לראב"ד ולר"ש משנץ (שטעם האיסור להוציא לחו"ל הוא החשש שיפסדו) יש להקל בזה"ז להוציא פירות שביעית לחו"ל, כיוון שכיום המטעים מבוססים על יצוא ואי להוצאה לחו"ל תהיה הפסד מוחלט של פירות שביעית, ערער בעל המשנ"י בטענה, שאי אפשר לבטל איסור מפורש במשנה בטענת נשתנו העיתים, ויש בכך איסור ביטול דברי י"ד גדול בחכמה ובמניין.

אך דבריו אלו קשים שהרי לפי זה, לכאורה, הוא הדין גם לגבי איסור הוצאת יינות, שמנים וסלתות ושאר פירות שיש בהם תיי נפש בשאר שנים, וכיצד הותר איסור זה שאף הוא מפורש בגמרא?

ואמנם, במשנת יוסף שם מביא את שו"ת "אבן יקרה" לרב בנימין וויס מטשרנוביץ מהדורה תליתאה סימן כ"א ובהערה במלואות אבן שם), שערער על המתירים להוציא פירות שיש בהם חיי נפש בשאר שנים. אך ה"משנת יוסף" עצמו חולק וכותב שהדבר מותר, ויש להלק בין האיסור בשאר שנים, שאותו ניתן להתיר, ובין האיסור של פירות שביעית אותו לא ניתן להתיר. אלא שדבריו של ה"משנת יוסף" בחילוק שיש בין האיסור בשאר שנים לאיסור בשביעית אינם ברורים. הוא מסביר שם שבשאר שנים אם לא יוצאו צטרכו לעקור הרבה כרמים שנטעו אדעתא דהכי ובודאי אין בזה כל ישוב א"י, ומרהיטת דבריו נראה, שפשיטא ליה שהנימוק שם הוא משום ישוב א"י ולכן האיסור אינו שייך כיום. יש לתמוה: א. הרי הוא עצמו מערער על ביטול תקנת חז"ל בגלל שינוי העיתים, ומביא גמרא מפורשת שאין לבטל תקנה כזו אף שבטל הטעם. ב. מנין פשיטא ליה דבשביעית האיסור איננו משום ישוב א"י ומשום דאגה למזון תושבי הארץ בשנת השמיטה?

אשר על כן, נראה שאי אפשר לדחות את המקילים להתיר להוציא פירות שביעית מהטעם שדווקא ההקפדה שלא להוציאם תביא להפסד הפירות בארץ. ולמעשה, גם הרידב"ז עצמו מזכיר סברה זאת בהתייחסו לדברי הראב"ד המפרש את התו"כ - "בארצך לא מה שהוציא עקילס" וכו' כאסמכתא, ואיסור ההוצאה הוא מדרבנן. וכתב שם הרידב"ז בית רידב"ז ע"ד ע"א): "שפשוט הדבר שבזה"ז לא שייך זאת, שבשביעית היה תבואה פירות מעט, לפיכך אסרו רבנן להוציא מא"י שהיה הרבה אוכלים בא"י. משא"כ בזה"ז שאין אוכלים בא"י, ואדרבה, אם לא היו מוציאים לחו"ל, הרי אנו מפסידים פירות שביעית שיתבלו וירקבו, כי אין להם אוכלים, והתורה אמרה "לאכלה ולא להפסד", ואי אפשר לומר שיגזרו רבנן בזה".

29. לגופו של עניין, גם הוא מסכים לבסוף להיתר לייצא אתרוגים לחו"ל, כיוון שבמקום פסידא לא גזרו חכמים. לכן אע"פ שהוצאת פ"ש הינה דבר האסור מדרבנן, במקום פסידא לא גזרו חכמים, ולכן ניתן להקל בהוצאת פ"ש בכל מקרה שהקפדה על איסור זה תגרום לפסידא.

אע"פ שהיום, ב"ה, שוב רבים האוכלים בארץ, אך כיוון שגם היכול בחלק ממימי הפירות רב, ב"ה, עשרת מונים מאפשרות יושבי הארץ לאוכלו, הרי שדווקא מדין "לאכלה ולא להפסד" יש להתיר לייצא פירות אלו לחו"ל.

8. האמנם איסור הוצאת פירות שביעית מוסכם להלכה?

מלבד כל כיווני ההיתר הנ"ל, מצינו כאלו שהבינו שהמשנה האוסרת להוציא פירות שביעית כלל איננה להלכה, ולהלכה אין כל איסור להוציא מהארץ לחו"ל. בקונטרס אחרון בשבחה"א סימן כ"ג מדייק זאת הראי"ה קוק מדברי הר"ש, שכתב על המשנה האוסרת להוציא פירות שביעית לחו"ל, שסתם משנתנו כרשב"א המחייב ביעור בארץ גם לגבי פירות שיצאו לחו"ל, וכמובא בפסחים נ"ב ע"ב בעניין רב ספרא דאפיק גרבא דחמרא. מדבריו אלו של הר"ש משמע, דאליבא דהלכתא דמתבערין במקומן וכדברי רבי שם החולק על רשב"א - יהיה מותר גם להוציא מהארץ לחו"ל ושלא כסתם משנה.

וכן כתב בשבחה"א פ"ה ה"ג על דברי הרמב"ם האוסר להלכה להוציא פירות שביעית מהארץ לחו"ל: "ויש מי שנראה מדבריו שאין איסור להוציא פירות שביעית מא"י לחו"ל יותר מפירות שאר השנים שגם בהם יש איסור להוציאם לחו"ל"³⁰; וע"פ האופנים המותרים להוציא לחו"ל תמיד, לדעה זו, מותרים ג"כ פירות שביעית להוציאם עד זמן הביעור".

וכ"כ גם הר"מ פיינשטיין (בקובץ אורייתא ט' עמ' צ"ו) לגבי הוצאת אתרוגים לחו"ל, שלתירוצן אחד של תוס' אין איסור הוצאה שלא לאכילה, ולדעה אחת בר"ש כיוון שהלכה כת"ק שמתבערין בכל מקום, ליכא בכלל דין זה.

גם במשמרת הבית (דף כא ע"ב) כתב, שמדין המשנה יש מקום רב להקל בהוצאת פירות שביעית אחר הביעור, ומביא בין השאר את דברי פאה"ש שלדעת ת"ק מותר להוציא לחו"ל, ומשנתנו רשב"א היא, ורב ספרא ס"ל דאין הלכה לא כרשב"א ולא כמשנתנו, ומותר להוציא לחו"ל אפילו לפני הביעור, ויש לסמוך על זה בזה"ז ששביעית דרבנן ושעת דחק גדול שכל מחיית אנשי הארץ תלויה בהוצאת הפירות לחו"ל. דהיינו, גם כאן מצינו היתר מפורש להוציא פירות שביעית לחו"ל בשעה"ד, מהטעם שהמשנה האוסרת להוציא פירות שביעית אינה אליבא דהילכתא.³¹

9. הוצאת פירות שביעית באמצעות אוצר בית דין

בשו"ת משנ"י ח"ב כ"ז הביא בשם הגר"פ עפשטיין, שיש מקום להקל בהוצאת פירות שביעית הנמצאים באוצר ביה"ד, מהטעם שפירות שביעית הנמצאים ברשות ביה"ד הרי הם כמכוערים, וכיוון שלמעשה פירות אלו פטורים מביעור, שוב אין איסור על הוצאתם לחו"ל.³²

30. ראה ב"ב צ' ע"ב. רמב"ם הלכות מכירה פי"ד ה"ח ושו"ע חו"מ סי' רל"א סעי' כ"ו.

31. ראה גם שו"ת משנ"י ח"ב סי' כ"ה.

32. עיין גם בדברי ר"ש דוד ב"ברקאי" עמ' 134 ובדברי הרב י. דרייפוס ב"מדרש דהז יומא" ה' בית יתיר תשמ"ז, ובדברי הרב י. אריאל במאמרו ב"תאומין" ז'.

למעשה בנדון דידן, היתר זה איננו פשוט, כיוון שהפירות פטורים מביעור רק בהיותם ברשות ביה"ד, אך היחיד שאליו יגיעו הפירות מביה"ד מתחייב בביעור, אם יש בידו יותר ממזון ג' סעודות³³. א"כ, אע"פ שיש מקום להתיר להוציא פירות שברשות ביה"ד לחו"ל, אין מקום להתיר לחלק מהם יותר מאשר מזון ג' סעודות, וזאת, כדי למנוע את המקבל מלהתחייב בביעור בחו"ל. מבחינה מעשית, בלתי אפשרי כמעט לשלוט על כך, ועל כן ספק אם יש בכך פתרון מעשי.

אלא שאולי יש מקום לומר, שכיוון שברגע ההוצאה אין על הפירות דין ביעור, כיוון שהם ברשות אוצר ביה"ד, ממילא, אין עליהם איסור הוצאה לחו"ל. למרות שבעתיד אולי יתגלגלו פירות אלו למצב אחר בו יחזרו ויתחייבו בביעור³⁴. יתכן שאף על הלוקחים אין איסור ליקח כדי צורכם אף יותר מג' סעודות, שהרי סוף סוף לא הם הוציאו את הפירות. גם אם פירות אלו עתידים להתחייב בביעור, אם יותירו מהם בשעת הביעור יותר מג' סעודות, הרי להלכה הם מתבערים במקומם, וכיוון שהפירות כבר נמצאים בחו"ל, אין מקום לאסור ליקח מהם.

יש מקום להציע סברה נוספת להקל בהוצאת פירות שביעית ע"י ביה"ד לחו"ל. לא מהטעם שבפירות שברשות ב"ד אין חובת ביעור, אלא שמכיוון שתפקידו של ביה"ד הוא לדאוג לציבור, אין עליו איסור הוצאה לחו"ל כמו על היחיד. זאת, כיוון שמקורו של איסור ההוצאה לחו"ל, כפי שראינו לעיל, הינו בדאגה לצורך תושבי הארץ בשנת השמיטה. כיוון שכך, יחיד המוציא פירות שביעית לחו"ל פוגע בכך בשאר תושבי הארץ. לעומת זאת, אם ביה"ד מחליט שלצורך אספקה סדירה של פירות לתושבי הארץ בשנת השמיטה, וכדי שלא להכביד על תושבי הארץ בנטל הוצאות כבד מידי כתוצאה מעלות טיפול גבוהה בשדות ובמטעים הגדולים, יש צורך ותועלת להוציא חלק מהפירות לחו"ל, והדבר נעשה, כחלק מהדאגה לטובת הציבור, ובמגמה להקל עליו - לא יהיה איסור בכך.

10. סיכום ומסקנות

א. מדברי הרידב"ז עולה שהוצאת פירות שביעית לפני זמן הביעור אסורה מדרבנן, שמא הפירות יישארו בחו"ל עד מועד הביעור. במקרה שמבחינה מציאותית אי אפשר לייצא את הפירות לאחר ביעורם, כיוון שמדובר בפירות טריים שעתידיים להיאכל או להתקלקל זמן רב לפני מועד הביעור, יש מקום לומר שלא גזרו איסור על הוצאתם לחו"ל, בדומה להיתר הוצאה לסחורה.

ב. כדי להקל עוד יותר על היתר ההוצאה, ניתן לעכב את מועד הביעור ע"י שמירת חלק מהפירות בשדות הנמצאים ברשות ב"ד.

33. ראה "הליכות שדה" גיליון היובל עמוד 15, ובשורת משנ"י שהובא בהערה 31.

34. כמו שתוספות אומרים, שרב ספרא אפיק לסחורה, וכפי שראינו, יש המסבירים היתר זה כיוון שבדבר מועט לא גזרו. כנראה, לא גזרו, כיוון שלא חששו שיישאר עד זמן הביעור, ולכן לא נאסר להוציא לחו"ל לסחורה. ולבסוף, במציאות אכן הגיעו פירות אלו לשלב הביעור, ורב ספרא הוצרך לברר מה לעשות בהם.

- ג. מדברי התוספות בעניין היתר הוצאת פירות שביעית לסחורה, יש מקום להסיק שאין איסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל, כאשר מדובר בפירות שמלכתחילה אינם מיועדים לאכילה ע"י תושבי הארץ.
- ד. מטעם שניטע מלכתחילה, או אולי טופל מלכתחילה במשך השנה, על מנת לייצא את פירותיו לחו"ל - יש סניף נוסף להקל ביצוא לחו"ל.
- ה. פירות שלא ימצאו להם אוכלים בארץ, יש ג"כ סניף נוסף לקולא להוציאם לחו"ל.
- ו. סניף נוסף לקולא הוא הוצאת הפירות ע"י ביה"ד, כשלפי שיקול דעתו הדבר נחוץ לטובת יושבי הארץ, ובמיוחד, שפירות הנמצאים ברשות ביה"ד פטורים מביעור.
- עד כאן ראינו שליצוא פירות שביעית ניתן למצוא פתרון הלכתי מרווח דיו, שגם מתיישב עם טעם איסור הוצאת פירות שביעית. אלא שעדיין לא פתרנו בעיה נוספת המתעוררת בכל יצוא פירות שביעית לחו"ל והיא בעיית האכלת נכרים מפירות שביעית. אם נסכים שאין איסור ביצוא, אך יש איסור בהאכלת נכרים, יקשה עלינו להמשיך ולייצא פירות שביעית, שהרי אין אפשרות מעשית להפנות את כל פירות היצוא ליהודים דווקא³⁵. לנושא זה יוקדש הפרק הבא.

35. ואכן חיפח שבמאמרו של קייזר (ראה הערה 32) שבו הוא דן בסוגייה זו ומסיק אף הוא שאין צורך להפקיע את קדושת הארץ בגלל בעיית היצוא, אין כל התייחסות לבעיית איסור האכלת נכרים מפירות שביעית. ובמאמרו של ידידי הר"ש דוד (ראה הערה הנ"ל) המסקנה היא שמותר להוציא פ"ש, אך בתנאי שיקפידו למוסרם רק ליהודים שישמרו על קדושתם. אם אכן כך, הרי שאין בכך כדי לפתור, למעשה, את בעיית היצוא שבה אנו מטפלים, וגם אין בכך חידוש משמעותי מעבר לפסיקה המקובלת מקדמא דנא, לגבי אתרוגים ויין (אם כי שם דובר באתרוגים שיש אומרים שאין בהם הובת ביעור כלל, וביין שניתן לייצא לאהר זמן הביעור).